

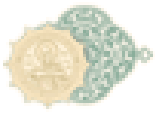
ЦЕРКВА
ТА СУСПІЛЬСТВО

Борозенець Т. А.

**Сучасна православна
теологія та науково-
технічний прогрес в аспекті
співробітництва духовної
та світської освіти**

За переконанням багатьох філософів та теологів головною причиною глобальної кризи сучасного людства є глибокий розкол між сакральним та профаним вимірами його життя. Цей розкол виражається в гострому конфлікті між вертикально спрямованою духовною релігією та горизонтальною матеріалістично-споживацькою цивілізацією, який охоплює основні сфери людської екзистенції — особистісну та суспільну. «Тут диявол з Богом протиборствують; а поле битви — серця людей» (Ф. М. Достоевський).

Подолання цього конфліктного розколу є нагальною справою, від реалізації якої залежить саме виживання людського роду. І починати, на нашу думку, слід перш за все з налагодження діалогу та плідного співробітництва між духовною та світською освітами, які на сьогодні, на жаль, існують у двох протилежно спрямованих площинах. Якщо духовна освіта ґрунтується на істинах Божого Об'явлення, розглядає всі питання з точки зору вічності та прагне долучити людину до Бога, то світська освіта орієнтується на наукове знання, інтерпретує всі проблеми тимчасово-прагматично та намагається пристосувати людину до сучасного земного життя. Прийшов час нарешті зрозуміти, що ані духовна, ані світська освіта не є самодостатніми; вони можуть ефективно виконувати свої ключові функції лише за умови взаєморозуміння та взаємодопомоги. Без визнання та розважливого сприйняття досягнень світської освіти духовна освіта приречена на самоконсервацію та самоізоляцію, що означає фактично втрату її зв'язку з реальністю сучасного світу. Без орієнтації на традиційні духовні цінності, трансляція яких є головним завданням духовної освіти, світська освіта прирікає себе на горизонтальну обмеженість власного погляду, на фрагментарність та відсутність цілісного сприйняття реальності, а відтак на деградацію та самознищення. В контексті налагодження взаємовигідного конструктивного діалогу між ду-

ховною та світською освітою, особливої актуальності набуває питання адекватного осмислення науково-технічного прогресу як у світській, так і в богословській науках.

Сьогодні людство живе в світі секулярному і спієнтизованому. Стрімкий розвиток людської цивілізації суттєво ускладнює в останні часи існування релігійного світогляду та способу життя. Прагнучи уникнути як консервативно-фундаменталістського ізоляціонізму, так і ліберально-релятивістського модернізму, Православна Церква формує своє відношення до науково-технічних досягнень в широкому контексті глобальних цивілізаційних процесів сучасності. Розуміння НТП як складової частини входить до її загального відношення до нинішніх умов існування людства.

Сучасна Православна Церква своїм головним знаряддям відповіді на виклик сучасності вважає теологію в її модернізованому варіанті. На думку митрополита Івана (Зізіуласа): «Богослов'я є необхідною умовою виживання Православної Церкви в новому тисячолітті. Й у цьому сенсі його значення буде лише збільшуватися. Саме в богослов'ї сила Православної Церкви. Православне богослов'я не повинно боятися діалогу з будь-ким. Його обов'язок — вступити у діалог. Це єдиний шлях підтвердити його унікальність, його важливість, його необхідність. Це єдиний шлях, який дозволить уникнути перетворення Православної Церкви в гетто»¹.

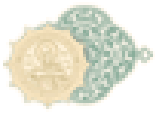
Для ефективності діалогу з сучасним світом богослов'я має переглянути свою мову. Не змінюючи і не додаючи нічого до змісту догматів, їх потрібно витлумачити в сучасних екзистенційних категоріях. За переконанням митрополита, це дасть змогу з православних позицій висвітлити проблеми сучасності так, щоб це було зрозумілим і переконливим для людини ХХІ ст. «Православ'я повинно відповідати на проблеми культури, звертаючись не до етики, але до догматів. Це означає, що воно повинне інтерпретувати свою догматику екзистенційно»².

Офіційне відношення Православної Церкви до науки й техніки в широкому контексті розвитку сучасної цивілізації знайшло своє відображення в Основах соціальної концепції Руської Православної Церкви³, які були прийняті на присвяченому двохтисячоліттю Різдва Ісуса Христа Ювілейному Архієрейському Соборі Російської Православної Церкви (Москва, 13–16 серпня 2000 р.). Основи соціальної концепції є авторизованим поглядом РПЦ на сучасні суспільні проблеми. Під суспільними проблемами в документі розуміються не лише конкретні проблеми

¹ Иоанн (Зизиулас), митр. Что должна делать Православная Церковь перед лицом вызовов третьего тысячелетия? // Камо грядеши. 2002. № 2 (18). С. 16.

² Там само. С. 17.

³ Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. М., 2000.

соціального життя, але й усе те, що турбує сучасне суспільство в масштабі усього світу.

Розгляду сучасної науки й техніки в документі присвячено досить велике місце. Так з шістнадцяти глав ОСК РПЦ в семи розглядаються проблеми, які напряду пов'язані з науково-технічним розвитком. З цих глав одна безпосередньо присвячена аналізу сучасної науки й техніки в цілому (глава XIV Світські наука, культура, освіта), інші присвячені окремим галузям наукового знання (глави XI Здоров'я особи й народу — медицина, XII Проблеми біоетики — біотехнології), в решті ж вони розглядаються опосередковано, в контексті інших соціальних явищ (глави VI Праця й її плоди, XIII Церква й проблеми екології, XV Церква й засоби масової інформації, XVI Міжнародні відносини. Проблеми глобалізації й секуляризму). В цьому виявляється розуміння РПЦ того факту, що сьогодні наука і техніка стали одною з найважливіших складових культури і на кінець XX століття «досягли настільки вражаючих результатів і такого впливу на всі сторони життя, що перетворились, по суті, у визначальний фактор буття цивілізації»⁴.

Згідно Основ соціальної концепції РПЦ, тільки гармонійна взаємодія науки й релігії буде сприяти «створенню здорового творчого клімату в духовно-інтелектуальній сфері, тим самим допомагаючи створенню оптимальних умов для розвитку наукових досліджень»⁵.

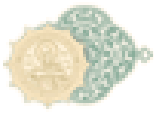
Можливість навернення сучасної науки, як в згаданих, так і в усіх інших областях, до релігійних цінностей зовсім не виглядає фантастичною для теологів. Вони вважають, це цілком реальним, в зв'язку з відсутністю принципових розбіжностей між релігією й наукою, що суперечить їх рішучому протиставленню в атеїстичній філософії. «Наукове й релігійне пізнання мають зовсім різний характер. У них різні вихідні положення, різні цілі, задачі, методи»⁶.

Наука й релігія принципово відрізняються предметною спрямованістю своєї діяльності. Якщо горизонтально спрямована наука вивчає матеріальний світ і внаслідок цього здобуває фізичні знання, то вертикально спрямована релігія переважно цікавиться духовним, трансцендентним по відношенню до матерії світом (Богом і ангелами) і тому в результаті пропонує людині надчуттєве метафізичне знання. Навіть тоді, коли релігія й наука частково розглядають той же самий об'єкт — відносні світ і життя, — навіть тоді вони підходять до цієї реальності під різними кутами зору: наука вивчає світ і явища, які в ньому відбуваються, поза їх відношенням до чогось іншого; релігія, пізнаючи Бога, пізнає разом з тим світ і життя в їх відношенні до Бога. Наука пізнає один

⁴ Там само. С. 75.

⁵ Там само. С. 76.

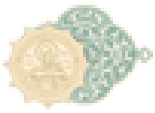
⁶ Там само. С. 75.

з об'єктів, один з відрізків буття в його внутрішній структурі. Релігія пізнає той самий об'єкт, той самий відрізок, але в його відношенні до цілісної першооснови, до початку й кінця⁷. В зв'язку з цим стверджується: Біблія перш за все говорить про те, що світ був створений і хто його створив, проте майже не торкається питання, яким чином це відбулось, залишаючи його на розгляд науці. Адже, «для християнства питання про те, як з'явилися різноманітні форми життя, в тому числі і людина, не мають принципового значення при умові, звісно, що Законодавцем і Конструктором всієї світобудови є Бог»⁸. Виходячи з цього, некоректно розуміти Біблію як наукове описання світу. В її змісті відсутня наукова інформація. Якщо знання науки, в зв'язку зі своїм природним людським походженням, завжди мають відносний описово-гіпотетичний і таким чином лише принципово правдоподібний характер, то релігійні знання, в зв'язку зі своїм надприродним походженням від Бога, мають абсолютний субстанційно-дефінітивний і тому незаперечно істинний характер. Якщо методологія науки являє собою єдність спостереження, експерименту й логіко-математичного опису по відношенню до феноменів природи, то методом релігії є віра, як інтегральне сприйняття всім людським еством надприродної божественної благодаті. Якщо органом, до якого переважно звертається наукове пізнання, є розум, то органом віри є серце, як осереддя всіх духовно-тілесних сил людського ества (розуму, волі, почуття, фізіологічних процесів). Віра, з одного боку, не заперечує розум і включає його й логічне мислення в себе, а з іншого, окрім розуму також вміщує в собі всі інші здатності людського духу (волю й почуття). Завдяки такому всесинтезуючому характеру, вона є не алогічною й абсурдною, але надраціональною й таємничою. Завдячуючи своєму радикальному фідеїстичному характерові релігія в своїй повноті перевищує собою доволі обмежені можливості логічного мислення. Фундаментальна різниця між наукою й релігією також яскраво виявляється в сфері практичних результатів їх актуалізації. Якщо наука, перш за все, сприяє матеріальному прогресу людства, будуючи об'єктивовано-технологічну цивілізацію, метою якої є земне благополуччя, то релігія, перш за все, сприяє духовному розвитку людства, створюючи екзистенційно-духовну культуру, метою якої є сходження до Бога через добродійність — спасіння. Таким чином, якщо наука раціоналістично-прагматична, то релігія переважно етично-сотеціологічна за своїм характером.

⁷ Франк С. А. Релігія і наука. Брюссель, 1953. С. 5–6; Евгений, архиеп. Религия и наука. Путь к знанию // Сборник пленарных докладов VIII Международных Рождественских образовательных чтений. М., 2000. С. 124.

⁸ Иоанн (Экономцев), игум. Православие и наука на пороге третьего тысячелетия // Сборник пленарных докладов VIII Международных Рождественских образовательных чтений. М., 2000. С. 36; Осипов А. И. Путь разума в поисках истины (Основное богословие). М., 1997. С. 313–315.

З усього вищевикладеного православне богослов'я робить цілком логічний висновок. Воно стверджує, що сфери науки й релігії «можуть доторкатися, перетинатися, але не боротися одна з одною. Адже, з одного боку, у природознавстві не має теорій атеїстичних і релігійних але є теорії більш чи менш істинні. З другого — релігія не займається питаннями структури матерії»⁹. Окрім того, природознавство не займається вивченням трансцендентної реальності — Бога. Також некоректно протиставляти релігію й так зване наукове світобачення, тому що «за своєю природою тільки релігія й філософія виконують світоглядну функцію, однак її не беруть на себе ані окремі спеціальні науки, ані все конкретно-наукове знання в цілому»¹⁰.

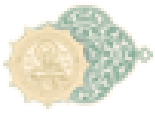
В основу співробітництва науки й релігії покладається традиційна для християнства теорія помірної двоїстої істини, згідно з якою кожний з взаємодіючих суб'єктів (наука й релігія) має відносно автономну сферу своєї компетенції в справі пізнання принципово єдиної істини про сутне. Релігійне й наукове пізнання мають свої області розкриття істини, яка проте одна і єдина. Якщо богослов'я свідчить про першопричину світу, то наука говорить про його будову.

Звідси всі конфлікти між наукою й релігією, які мали місце в історії, оцінюються не інакше, як такі, що відбулися в результаті прикрого непорозуміння між деякими їх представниками і не мають під собою будь-яких серйозних світоглядних підвалин.

Якщо по відношенню до сучасних природничих наук Церква в цілому намагається дотримуватись помірної теорії двоїстої істини, то стосовно суспільних наук, які в силу свого гуманітарно-світського характеру неминуче пов'язані з певними областями богослов'я, церковної історії, канонічного права й таким чином за результатами своїх досліджень можуть вступати в реальний конфлікт з християнським віровченням, то тут, зрозуміло, ні про яку двоїстість істини автономних науки й релігії й мови бути не може. Оскільки, з одного боку, в сфері гуманітарного знання по великому рахунку може бути тільки одна виключно церковна істина, а, з другого боку, не можна не враховувати принципово світський характер гуманітарних наук в сучасному суспільстві, то РПЦ відстоює своє право на можливість вільного альтернативного існування поряд й нарівні з поглядом на сутне суспільних наук і своєї (релігійної) точки зору, що може сприяти створенню гармонійно всебічної повноти знання. «Вітаючи працю світських вчених в даній сфері й визнаючи важливість гуманітарних досліджень, Церква в той же час не вважає раціоналістичну картину світу, яку інколи формують ці дослідження, повною й всеосяжною. Релігійний світогляд не може бути відкинутий як джерело уявлень

⁹Основаи социальной концепции Русской Православной Церкви. М., 2000. С. 75.

¹⁰ Там само. С. 76.

про істину, а також розуміння історії, етики й багатьох інших гуманітарних наук, які мають основу й право бути присутніми в системі світської освіти й виховання, в організації суспільного життя. Тільки поєднання духовного досвіду з науковим знанням дає повноту відання. Жодна соціальна система не може бути названа гармонійною, якщо в ній існує монополія секулярного світорозуміння при винесенні суспільно значущих суджень. На жаль, зберігається небезпека ідеологізації науки, за яку народи світу заплатили високу ціну в ХХ столітті. Така ідеологізація особливо небезпечна в сфері суспільних досліджень, які закладаються в основу державних програм і суспільних проєктів. Виступаючи проти підміни науки ідеологією, Церква підтримує особливо відповідальний діалог з вченими-гуманітаріями»¹¹.

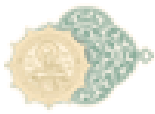
В сучасному православному богослов'ї науково-технічний комплекс розглядається, перш за все, як природний інструмент благоустрою земного життя, який при певних умовах може стати одним із засобів пізнання Бога¹². Як двоєдиний засіб людської праці наука й техніка цілком існують й осмислюються в контексті культури й цивілізації. Якщо культура є збереженням оточуючого світу й турбота щодо нього, то цивілізація є плід цієї турботи, результат культуро-творчої діяльності людини. Таким чином, наука й техніка в своїй єдності, з точки зору авторів ОСК РПЦ, є одним з головних аспектів культури й цивілізації, важливим й невід'ємним засобом їх самотворення.

Цей позитивний погляд на НТП радикально відрізняється від секулярної західноєвропейської традиції розуміння науки й техніки, яка трактує їх переважно як засоби посилення експлуататорського панування людини над світом.

У своєму осмисленні й оцінці всієї сучасної реальності теологія керується принципово теоцентричним поглядом на сутне. Згідно до цього традиційно-християнського погляду, сутне являє собою кардинально ієрархічну, гармонійну й цілісну структуру. На найвищому шаблі цієї структури знаходиться трансцендентний особистісний Бог, як її абсолютний Творець, Володар і Промислитель. Все створене сутне в різній мірі співвідноситься й співобразується з Богом як зі своїм першообразом. В цьому співвідношенні природа виступає як принципово єдина, унікальна й відкрита по відношенню до Бога гармонійна цілісність, а людина — як найдосконаліший з усього творіння образ Божий, тобто як цілісна розумно-вільна особистість, яка повністю відповідає за своє життя перед своїм Творцем. «Православ'я не розглядає природу, що нас оточує, осібно, як замкнену структуру. Рослинний, тваринний й людський світи взаємопов'язані. З християнської точки

¹¹Основа социальной концепции Русской Православной Церкви. С. 76.

¹²Там само.

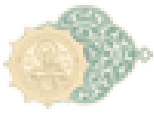
зору природа є не вмістилище ресурсів, що призначені для егоїстичного й безвідповідального споживання, але дім, де людина є не хазяїном, а домоправителем, а також храм, де вона — священник, який, між тим, служить не природі, а єдиному Творцю. В основі розуміння природи як храму лежить ідея теоцентризму: Бог, який дає *всьому життя і подих і все* (Діян. 17:25) є Джерелом буття. Тому саме життя в багатоманітних його проявах носить священний характер, являючись Божим даром, посприяння якого є викликом, що кинутий не тільки божественному творінню, але й Самому Господу»¹³. Таким чином, вихідними положеннями відношення сучасної християнської теології до НТП є триєдність абсолютного теоцентризму й зумовлених ним антропологічного персоналізму й натуралістичного холізму.

Виходячи саме з цієї триєдиної метафізико-богословської перспективи, християнство розглядає й оцінює сучасну цивілізацію як в загальному, так і в усіх конкретних її аспектах. Все в ній, що за своїм змістом відповідає вищевикладеним принципам, оцінюється позитивно; все ж, що відбувається всупереч ним, отримує негативну оцінку. При цьому у всякій реальності, що розглядається, виділяється два суттєвих аспекти її буття — аспект загального змісту або природи (субстанції), й аспект унікальної процесуальної даності або існування (екзистенції). Якщо реальність розглядається в першому аспекті, то вона майже завжди оцінюється позитивно, вже хоча б через своє божественне походження (теїстичний креаціонізм), якщо ж у другому — то нерідко негативно, в зв'язку з антитеїстичним, що зразу ж означає антинатуралістичним й антиантропним деструктивним способом її існування в сучасну епоху.

Таким чином, сучасне християнство дає принципово двоїсту оцінку процесам розгортання НТП. Так в ОСК підкреслюється божественне походження культури, цивілізації й науково-технічної діяльності як невід'ємної складової їх буття. Завдяки цьому вони оцінюються як добрі за своєю сутністю. Визнаючи позитивну роль НТП у розвитку сучасної цивілізації, християнські богослови також наголошують на його негативних соціальних наслідках. Причому вкрай негативно оцінюються не лише наслідки, але й сама кардинальна спрямованість способу існування сучасної цивілізації радикально антихристиянська за своїм характером.

Постійний й безперервний прогрес наукових знань й техніки, за спостереженнями теологів, не лише дає людині все більш могутні засоби впливу на оточуючий світ, але поступово привчає її до думки про те, що вона сама, без будь-якої підтримки з боку надприродних сил, зможе досягнути всю повноту істини й стати володарем всього сущого. Під впливом гріховної спокуси прийняти на себе місію не тільки перетворювача, але

¹³ Там само. С. 74.

й самого Творця сучасна людина часто заперечує існування Бога. У випадку такої згубної самовпевненості людина впадає в невір'я й атеїзм, ставлячи на місце дійсної релігії «релігію науки».

Церква природно не може змиритися з тим, що в основу життя сучасного людства покладено принцип абсолютного секулярного антропоцентризму, для якого є характерним пріоритет «інтересів земного життя людини й людських спільнот перед релігійними цінностями (особливо у випадках, коли перші і другі вступають в конфлікт)»¹⁴. Сьогодні в глобальному масштабі «спостерігається прагнення представити в якості єдино можливої універсально бездуховну культуру, яка заснована на розумінні свободи падшої людини, яка не обмежує себе ні в чому, як абсолютної цінності й мірила істини»¹⁵.

В цьому контексті негативно оцінюється Церквою й спосіб існування науково-технічної діяльності, яка обумовлює наростання глобалізаційних процесів в сучасному світі. Сучасні наука й техніки критикуються за те, що вони в своєму розвитку переважно служать не Богу, але задоволенню егоїстичних інтересів людини. «З християнської точки зору праця сама по собі не є безумовною цінністю. Вона стає благословенною, коли являє собою співробітництво з Господом і сприяє виконанню Його замислу щодо світу і людини. Проте праця не є богоугодною, якщо вона направлена на служіння егоїстичним інтересам особистості або людських спільнот, а також на задоволення гріховних потреб духу й плоті»¹⁶. В секулярному світі в основу сучасного науково-технічного розвитку покладається принцип абсолютної автономії науки, згідно з яким «цей розвиток не повинен обмежуватися будь-якими моральними, філософськими чи релігійними вимогами»¹⁷.

При такому секулярному розумінні життя людини фактично повністю ототожнюється з її земною діяльністю — з світом культури й цивілізації, що, по-перше, заперечує християнське розуміння людини, як кардинально вільної істоти, яка створена за образом й подобою Божою, й, по-друге, радикально суперечить есхатологічній спрямованості християнства, яке вважає, що людина може працювати й жити в цьому світі, однак не повинна бути цілком зануреною в земну діяльність. В усьому цьому виявляється омана людини досягненнями сучасної цивілізації, яка «віддаляє людей від Творця, веде до оманливої перемоги рацію, який прагне влаштувати земне життя без Бога. Реалізація подібних прагнень в історії людства завжди закінчувалась трагічно»¹⁸, — підкреслюють автори ОСК РПЦ.

¹⁴Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. М., 2000. С. 88.

¹⁵Там само. С. 86.

¹⁶Там само. С. 34.

¹⁷Там само. С. 75.

¹⁸Там само. С. 33.

Втрата гармонійно-цілісного погляду на світ, в результаті відмови від віри в Бога, й відношення до нього з позиції егоїстичного споживання лише як до «середовища проживання» й «сировинної бази» привели, з точки зору авторів ОСК РПЦ, до глобальної екологічної кризи, корінь якої перш за все слід шукати в духовній сфері життя сучасної людини. «Екологічні проблеми носять, по суті, антропологічний характер, будучи породжені людиною, а не природою. Тому відповіді на багато питань, які поставлені кризою оточуючого середовища, знаходяться в людській душі, а не в сферах економіки, біології, технології чи політики. Природа насправді преображається чи гине не сама по собі, але під дієвим впливом людини. Її духовний стан відіграє вирішальну роль, тому що відображається на оточуючому середовищі як при зовнішньому впливі на неї, так і при відсутності такого впливу [...] Особа, яка духовно деградує, приводить до деградації і природу, тому що не здатна чинити такий вплив на світ, який би преображав його»¹⁹. При цьому для сучасної духовної кризи людства характерні породжені його технічною могутністю утопічні надії на безмежні можливості людського розуму й на силу прогресу.

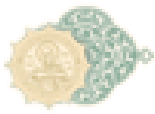
За переконанням авторів ОСК РПЦ, в зв'язку з визначальною роллю антропного, духовно-суб'єктивного фактору в появі кризового способу існування сучасної цивілізації, саме з людини, з її духовного стану, потрібно починати подолання всіх тих проблем, які турбують людство на межі XX — XXI століть. «Повне подолання екологічної кризи в умовах духовної є неймовірним»²⁰. Тому Церква «пов'язує надію на позитивну зміну взаємозв'язку людини й природи з прагненням суспільства до духовного відродження. Антропогенна основа екологічних проблем показує, що ми змінюємо світ у відповідності з своїм внутрішнім світом, а тому перетворення природи повинно починатись з преображення душі»²¹.

Для забезпечення нормального життя, людина повинна цілком повернутися до християнських принципів світобачення, перш за все до таких як відповідальність, аскетизм і стриманість. Цінності суспільства споживання, людський егоцентризм, прагнення до комфорту й насолоди, нестримна гонитва за прибутком і речами мають бути категорично відкинуті людством, якщо воно дійсно прагне вийти з тої пастки, в якій воно опинилось. Єдиним виходом з цієї трагічної ситуації, на переконання теологів, є звернення до Слова Божого, яке відкриває остаточну мету людини і надає повноцінного сенсу її діяльності у світі. Саме зростання технічного потенціалу людської цивілізації наказує людству наново

¹⁹ Там само. С. 74.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

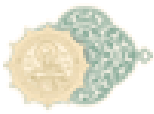
й з усією гостротою осмислити найвищі цінності і прийти до християнства як богооб'явленої життєдайної мудрості. Це необхідно передбачає повернення до втрачених зв'язків наукового знання з релігійними духовними й моральними цінностями. За переконанням Церкви, переорієнтація людини з самої себе на Бога повинна закономірно привести до зміни деструктивно-експлуататорського характеру її науково-технічної діяльності на природно-преображаючий.

В зв'язку з тим, що наукові досягнення в різних галузях природознавства, сьогодні перш за все в фізиці елементарних часток, хімії, мікробіології, здатні не тільки принести людині добро, але й відняти у неї саме життя, Церква закликає природничі світські науки до співробітництва заради спасіння життя й його належного устрою. Не втручаючись в істинну свободу наукового пошуку, яка полягає у повній підзвітності волі вченого моральним імперативам совісті, вона пропонує науці скористатися євангельськими нормами життя, які дають можливість виховання особистості, при якому вона не змогла б використати на зло отримані знання й сили. За думкою авторів ОСК гармонійна взаємодія науки й релігії буде сприяти «створенню здорового творчого клімату в духовно-інтелектуальній сфері, тим самим допомагаючи створенню оптимальних умов для розвитку наукових досліджень»²².

Таким чином, сучасна православна теологія дає ґрунтовно розроблене витлумачення науково-технічної діяльності людини в широкому світоглядному контексті сучасного суспільства з його феноменалізмом, релятивізмом, фрагментарністю, раціоналістичним позитивізмом і відчайдушним нігілізмом. Православ'я дає двоїсту оцінку НТП, з одного боку, визнаючи його позитивну роль у пізнанні й перетворенні світу, у покращенні умов праці й життя людей, у підвищенні їх освіти й культури, а з другого, наголошуючи на його негативних світоглядних і практичних соціальних наслідках, до яких, перш за все, відносяться проблеми екології, позитивістсько-сциєнтистська ментальність, тиранічна залежність людини від техніки, секуляризація.

Подолання негативних наслідків НТП, за переконанням теологів, можливе лише на шляху смирення «технологічної гордині людини», християнізації її свідомості і дій. Тому Православна Церква проводить курс на зближення з сучасною наукою, що виражається, з одного боку, в динамізації й онауковленні теологічних підходів до розгляду швидкозмінної реальності нашого часу, а з другого, в постійних спробах теологізації науки. З цією метою наголошується на об'єктивному характері законів науково-технічної діяльності, які таким чином мають безпосередньо божественне походження й вимагають від людини підпорядкування її дій Божій волі.

²² Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. М., 2000. С. 76.

Теологи уважно слідкують за розвитком природничих і гуманітарних наук, за технічною реалізацією їх досягнень у всіх сферах людського життя. Вони прагнуть збагатити теологію завоюваннями сучасної науки. До їх поля зору потрапляють найновіші тенденції й проблематика природознавства, найсучасніші технічні досягнення. Теологи намагаються використовувати всі можливості для того, щоб за рахунок фідеїстичного тлумачення даних наук про природу й технологічних винаходів оновити аргументацію захисту християнського вчення.

Богослови намагаються переосмислити сучасні наукові теорії для того, щоб створити за змістом цілком традиційний варіант християнської теології, викладений проте в термінах, які запозичені з найсучасніших наукових концепцій — квантової механіки, теорії відносності, сучасної астрофізики. Вони намагаються з самого прогресу природознавства отримати нові аргументи на користь визнання Бога, використовуючи неповноту знань сучасних наукових теорій про раніше невідомі фізичні процеси й явища, відносність і гіпотетичність їх істинності для обґрунтування надприродного характеру їх детермінації. Досягнення сучасної науки повертають людину до релігії, тому що, за переконанням богословів, пояснити фундаментальні світоглядні й гносеологічні проблеми, які породжені її прогресом, можливо лише з теологічних, а не з природничонаукових позицій.

Православні богослови активно осмислюють і сприймають не лише сучасні теоретичні, але й технологічні досягнення, які є конкретним втіленням результатів науково-дослідної діяльності. Яскравим прикладом цього є теологічне тлумачення сучасних засобів мас-медіа, Інтернету, нових біомедицинських технологій, по відношенню до яких християнство займає принципово критичну, двоїсту позицію. З одного боку, Церква позитивно оцінює сучасні технологічні досягнення як результат історично зумовленого науково-технічного прогресу й тому сприяє їх розважливому розвитку й використанню заради прогресу людства, прагне максимально ефективно використати їх можливості для християнської проповіді. З другого ж боку, богослови рішуче засуджують випадки зловживання сучасними технологіями. Вони вимагають, щоб розвиток і використання науково-технічних досягнень проводились з турботи про моральне й фізичне здоров'я особистості й суспільства.

При всій багатоманітності творчих засобів і форм, які застосовуються для оновлення й осучаснення теології головна стратегічна лінія у розумінні досягнень НТП залишається незмінною. Ані наука, ані техніка самі по собі не в змозі забезпечити людині досягнення достойного майбутнього. Вони можуть відіграти позитивну роль у прогресі людства, тільки якщо будуть керуватися істинами Божого Об'явлення.